

REZÜMÉ

« A keresztény hívek Aranyszájú Szent János műveiben » (Misiunea credincioșilor în operele Sfântului Ioan Gură de Aur)

Tartalomjegyzék

Bevezetés

1. Aranyszájú Szent János élete és munkássága
 1. 1. Aranyszájú Szent János élete
 1. 1. 1. A „tanuló” Aranyszájú
 1. 1. 2. Exkurzus: egyháztörténeti helyzetkép
 1. 1. 3. Az „aszkéta”
 1. 1. 4. Az antiókhiai pap
 1. 1. 5. A konstantinápolyi pátriárka
 1. 1. 6. A tölgyes zsinat és Aranyszájú Szent János száműzetése
 1. 2. Aranyszájú Szent János művei
2. A laikusok és a szociális élet a műveiben
 2. 1. Aranyszájú két városa és az ideális keresztény város
 2. 2. Városi helyzetkép: pogány szokások és keresztény életfelfogás
 2. 3. A két metropolis sajátos helyzete: gazdagság és szegénység
 2. 3. 1. Az antiókhiai társadalmi viszonyok
 2. 3. 2. A konstantinápolyi társadalmi viszonyok
 2. 4. A khrüszosztomoszi elvekre épült keresztény város
 2. 4. 1. „Az édenkerti politika”
 2. 4. 2. A keresztény szociáletika
 2. 4. 3. A szociális „utópia”: visszatérés az ősegyházi állapotokhoz
 2. 4. 4. Konkrét ajánlatok a keresztény szociáletika megvalósítására
 2. 4. 5. A rabszolgakérdés
 2. 4. 6. A laikusok és a munka
 2. 4. 7. A laikusok és a kultúra
 2. 5. A laikusok és az iskola
3. A keresztény családi nevelés: a laikusok és a gyerekek nevelése a műveiben
 3. 1. A pogány örökség és a keresztény nevelés szimbiózisában
 3. 2. A Khrüszosztomosz szerinti ideális nevelés és a konkrét helyzet
 3. 2. 1. A vallásos-erkölcsi nevelés prioritása
 3. 2. 2. A gyerekek nevelése és a családon belüli nevelői kötelességek: a szülők és feladataik
 3. 2. 2. 1. Az apa feladata
 3. 2. 2. 2. Az anya feladata
4. A nevelési folyamat: dimenziók és fázisok a műveiben
 4. 1. Dimenziók
 4. 1. 1. A testi, fizikai dimenzió
 4. 1. 2. A szellemi-intellektuális dimenzió
 4. 1. 3. A vallásos, erkölcsi nevelés
 4. 1. 3. 1. Az igazi filozófia elsajátításának eszközei

4. 1. 3. 2. A szüzesség fontossága
4. 1. 3. 3. A Szentírás olvasásának szerepe a családban
4. 1. 3. 4. A templom látogatása
4. 2. A nevelés életkor szerinti fázisai
4. 2. 1. A kisgyermekkor-gyermekkor
4. 2. 2. Kamaszkor-fiatalkor
4. 2. 3. Jegyesség-házasság
4. 2. 4. Általános konklúzió
5. A laikusok szerepe a családi életben
5. 1. A keresztény család és a zsidó hagyomány (judaizmus)
5. 2. A keresztény család és a pogány környezet: inkulturáció és dekulturáció
5. 2. 1. A nemi élet kérdése: a meglévő pogány szokások és a khrüszosztomoszi ideál
5. 2. 2. A házasságkötés gyakorlata, a lakodalom
5. 2. 3. A házas és családi élet: a pogány örökség
5. 2. 4. A házasélet és az előadások
5. 3. A laikusok és a keresztény család
5. 3. 1. A keresztény házasság
5. 3. 1. 1. A keresztény házasság célja
5. 3. 1. 2. A házasság felbonthatatlansága
5. 3. 1. 3. A házasság: a nagy Misztérium
5. 3. 1. 4. A házasélet
6. A családi élet
6. 1. A család mint „kis egyház”
6. 2. A Szentírás és az imádság fontossága
6. 2. 1. A családi környezet és a család közös nevelési szerepe
6. 2. 1. 1. A gyermekek keresztény nevelése a családban: a két pedagógiai jellegű traktátus nyomán
6. 2. 1. 2. Jelentős pedagógiai útmutatások és funkciók az első századi egyházban a fiatalok keresztény nevelésével kapcsolatosan
6. 3. A főbb funkciók a fiak keresztény nevelésével kapcsolatban
6. 3. 1. A gyerekek családban történő nevelése
6. 3. 2. Khrüszosztomosz nevelési terve
6. 3. 3. Khrüszosztomosz nevelési tervének módozatai
6. 3. 3. 1. A khrüszosztomoszi nevelési módszer kapcsolata az ókori nevelési módszerrel
6. 3. 4. A fiatalok és az egyházi élet
7. A laikusok identitása az egyházban
7. 1. Az egyház Krisztus teste és az egyház egysége
7. 2. Krisztus testének tagjai és a tagok kötelelességei
7. 3. A laikusok helyzete a 4. század ekkleziológiájának tükrében
7. 4. A laikusok hármas funkciója az egyházban
7. 4. 1. A papi funkció
7. 4. 2. A királyi funkció
7. 4. 3. A prófétai funkció
7. 5. A laikusok tevékenységei a keresztény közösségben
7. 5. 1. Az egyházi közösség mint család
7. 5. 2. A laikusok és a presbiterek
7. 6. A laikusok papságának gyakorlása

- 7. 7. A szeretet diakóniája
- 7. 8. A pasztorációs munka
- 7. 8. 1. A laikusok és a prófétai funkció gyakorlása
- 7. 8. 2. A laikusok és királyi funkciójuk
- 8. A női identitás az egyházban
- 8. 1. A görög atyák írásaiban
- 8.1.1. Egyháztörténeti exkurzus: A diakonisszák szolgálata
- 8. 2. Aranyszájú Szent János művei és a nők identitása
- 8. 2. 1. A nők egyházi szerepe Aranyszájú Szent János műveiben
- 8. 3. Olimpiádesz kiemelkedő szerepe a konstantinápolyi közösségben
- 8. 3. 1. A befogadó és vendéglátó Olimpiádesz
- 8. 3. 2. Olimpiádesz részvétele az egyház missziós tevékenységében
- 9. A népi ájtatosságok és a zarándoklatok
- 9. 1. A zarándoklatok történeti, kulturális és vallásos megalapozása
- 9. 1. 1. A zarándoklatok identitása
- 9. 1. 2. A zarándoklatok tipológiája
- 9. 2. A vértanúk sírjaihoz való zarándoklat Antiókhiaiban és Konstantinápolyban
- 9. 2. 1. A zarándoklat és a népi ájtatosság
- 9. 2. 2. A helyek
- 9. 2. 3. A laikus hívek és a kultusz: a részvétel és ezek módozatai
- 9. 3. A vértanúk pártfogása
- 9. 3. 1. A vértanú iránti tisztelet a vértanú utánzására sarkaló tisztelet
- 9. 3. 2. Éjjeli virrasztás és az ünnep
- 9. 3. 3. Az aszkétáknak és a szenteknek kijáró tisztelet

Befejezés

Rövidítések jegyzéke

Felhasznált irodalom

Rezümék

Kulcsszók:

Aranyszájú Szent János, Antiókhia, család, egyház, házasság, ideális keresztény város, kultúra, inkulturáció, laikus, nevelés, nők identitása, pasztoráció, prédikáció, társadalom, pogányság, zarándoklat.

Összefoglalás

A témaválasztásról

Plurális világunkban a keresztény-ökumenikus gondolkodás jelenléte általános egyházi óhaj. A 20. század pápai, nagy teológusai, valamint a keresztény gondolkodók mind-mind erre biztatnak. Ehhez az ökumenikus magatartáshoz egyháztörténelmünk múltjából példaképeket keresnek, követendő példaképeket próbálnak elénk állítani. A példaképek sorában nem kis személyiség Aranyszájú Szent János, aki nagy, mondhatni megdöbbentően modern ökumenikus személyiség. Érdekességként megjegyezném, hogy a nagy teológus antiókhiai társai: Tarzosi Diodorosz és Mopszvesztiai Theodorosz¹ (Kyroszi Theodorétosz²) életükben meghatározó, tisztelt és elismert egyéniségek voltak, haláluk után azonban elítélték őket. Aranyszájú Szent János esetében ez fordítva történt: életében meghurcolták, jogtalanul és igazságtalanul zsinatokon elítélték, halála után azonban mindenki tisztelte, és egyéniségét, tanítását ma is mindenki – úgy nyugaton, mint keleten – elfogadta és elfogadja. Számomra azért annyira vonzó Aranyszájú Szent János egyénisége, mert ő megszenvedett az igazságért.

A latin egyház vezetőinek részéről az idők folyamán több biztatás is született a keleti egyházak jobb, mélyebb megismerésére. Említésre méltó többek között XIII. Leó pápa buzdítása, aki több apostoli levelében³ és enciklikájában szeretetteljes kapcsolattartásra ösztönözte a latin egyházat mindazokkal, akik a keresztény nevet viselik, de nem vallják

¹ 553-ban, a II. konstantinápolyi zsinaton (tria capitula) Diodoroszt a nesztorianizmus atyjának nyilvánították, és Theodoroszt is nesztorianusnak nevezték. Vö. VANYÓ L., *Az ókeresztény egyház irodalma I., Az első három század*, Budapest 2000, 588; 662. Nem tudták kielégítő módon (fogalmi pontatlanság: phüszisz, hüposztaszisz, proszopón) megoldani a két természet egységét a konkrét Krisztusban. Vö. MARTON J., *Keresztény ókor*, Marosvásárhely 2004, 164.

² Az ún. antiókhiai iskola legtermékenyebb teológusa. Nem teljesen bizonyított tény, hogy barátjával, Nesztoriosszal együtt Mopszvesztiai Theodorosz tanítványa lett volna, munkássága azonban félreérthetetlenül az antiókhiaiak (Tarzosi Diodorosz, Joannész Khrüszosztomosz és Theodorosz) hatását tükrözi. Az antiókhiai teológia védelmében 431-ben fellépett Kürillosz alexandriai pátriárka ellen. 449-ben az epheszoszi zsinat kiközösítette, de a khalkedóni zsinat 451-ben rehabilitálta. Mivel az 553-as egyetemes konstantinápolyi zsinat tulajdonképpen *csak* „az igaz hit és szent Kürillosz ellen írt” munkáit helyezte átok alá, sokkal több írása maradt fenn, mint pl. Diodorosznak vagy Theodorosznak. Vö. PÁSZTORI-KUPÁN I., *Küroszi Theodorétosz, A megelevenítő Szentháromságról = Református szemle* 4–5., XCIII., Évf., 2000, 317–336, itt 317.

³ LEO XIII., *Praeclara gratulationis publica* (A kereszténység újraegyesítéséről – apostoli levél), 1894. június 20., ASS 26 (1894) 707. Vö. még *Leonis XIII Acta*, 14 (1894), 358–370; Lásd még: *Christi nomen* (A hitterjesztésről és a keleti egyházakról) enciklika (1894. december 24.), Vö. *Leonis XIII Acta*, 14 (1894), 405–409; *Orientalium dignitas*, (A keletiek méltósága – apostoli levél) 1894. november 30., Vö. *Leonis XIII Acta*, 14 (1894), 201–202.

ugyanazt a hitet, vagy nem őrzik a teljes közösséget Péter utódjával. A pápa arra hivatkozik, hogy a Szentszék megbecsüli és konkrét formában segíti a keleti egyházakat, és meg akarja védeni azok sajátosságait. Ezen közösségekkel az egyház sokféle kapcsolatban tudja magát.

XV. Benedek pápa 1917. május 1-jén kelt *Dei Providentis* kezdetű motu propriójában már határozottan is a keresztény egységet sürgetve fogalmaz: „Az egyház se nem görög, se nem latin, se nem szláv, hanem egy és egyetemes alapítás, az igazság és a szentség letéteményese. Összefoglaló és általános szentség minden nép, minden nyelv és minden nemzet üdvözítésére.”⁴ Ez a gondolat töretlenül tükröződik majd a II. vatikáni zsinat *Orientalium Ecclesiarum* dekrétumában: „A keleti egyházak intézményeit, liturgiáját, egyházi hagyományait és keresztény életének fegyelmi rendjét nagyra becsüli a katolikus egyház. Bennük ugyanis az apostoloktól az egyházatyákon keresztül jutott el hozzánk a koránál fogva is tiszteletre méltó hagyomány, mely része az egyetemes egyház Istentől kinyilatkoztatott és osztatlan örökségének.”⁵ Nagyon ajánlatos tehát, hogy a katolikusok minél gyakrabban merítsenek a keleti atyák lelki gazdagságából, amely az Isten dolgainak szemlélésére emeli föl az egész embert.⁶ Erre a szerető figyelmességre szólította fel az egyházat II. János Pál pápa is életpéldájával és hivatalos megnyilatkozásaival. Az *Euntes in mundum*⁷ apostoli levelében ezt írta: Európa gyökereiben keresztény. Az egyház nagy hagyományainak e két formája, a keleti és a nyugati, e két kultúrforma úgy összetartozik, mint egy szervezet két tüdeje. Állíthatjuk, hogy a két áramlat, a keleti és a nyugati, egy időben lettek a hit inkulturációjának jelentős

⁴ *Dei providentis* Motu proprio (1917. május 1.): AAS 9 (1917), 529–231.

⁵ A II. vatikáni zsinat *Orientalium Ecclesiarum* kezdetű dekrétuma a keleti egyházakról, 1. Jóllehet a konstantinápolyi V. egyetemes zsinat az egyház atyái és tanítói közé sorolta Khrüszosztomoszt, V. Szent Piusz pápa az Egyház egyetemeségét akarta kiemelni azzal, hogy 1568-ban egyházdoktorrá avatta kelet négy nagy tanítóját: Nagy Szent Atanázst, Nagy Szent Vazult, Naziánzoszi Szent Gergelyt és Aranyszájú Szent Jánost. *Khrüszosztomosz*, Nagy Szent Bazileiosz (Kaiszareiai) és Nazianzoszi (Teológus) Szent Gergelyel együtt a XI. századtól a keleti egyházak három nagy teológusainak egyike. *Mindhármukat a keleti ortodox egyházak ökumenikus mestereknek tartják*, „egyetemes főpapként és tanítóként” ünneplik és ezzel elismerik, hogy tanításuk norma az egész oikomené, az egész egyház számára. Vö. NÄGLE, A., *Die Eucharistielehre des heiligen Johannes Chrysostomus des Doctor Eucharistiae = Straßburger theologische Studien* 3, Heft 4–5, Freiburg im Br. 1900, 7; PETCU, L., *La personnalité de Saint Jean Chrysostome*, in *Studia Theologia Catholica* 2., Cluj-Napoca 2009, 93–114 itt 110. A legnagyobb hatású bizánci teológus, Palamasz Gergely (1296–1359) a hészükhazmus nagy teoretikusa, a dogmatikus és a keresztény misztika szívét érintő kérdésekről értekezve „az evangéliumi igéket arany nyelvel megvilágító” vagy „aranyos teológusnak” nevezi Khrüszosztomoszt. Vö. KHRÉSTOU, P., *Ελληνική Πατρολογία* I., Thessaloniki 1985, 27; 436.

⁶ A II. vatikáni zsinat: *Unitatis redintegratio* határozat az ökumenizmusról, 15. Vö. *Unitatis Redintegratio*, in *A II. vatikáni zsinat dokumentumai*, DIÓS I. (szerk.), Budapest 2000, 239–269.

⁷ *Euntes in Mundum* (A kijevi oroszok megkeresztelkedésének ezredik évfordulójára) apostoli levél: 12. 21 (1988, január 25.): AAS 80 (1988), 935–956.

formái, amelynek keretében az egy és oszthatatlan teljesség – melyet Krisztus az egyházra bízott – megtalálta történelmi kifejeződését. Az európai nemzetek kultúráiban – keletiekben és nyugatiakban egyaránt, zenében és irodalomban, a képzőművészetekben és az építészetben, akár csak a gondolkodás formáiban – ugyanaz az egy forrásból fakadó életerő áramlik. Az *Orientale Lumen*⁸ apostoli levelében II. János Pál pápa méltatta Kelet egyházainak mélységesen gazdag kincstárát, és buzdít minden hívőt ennek megismerésére. A keleti katolikusoknak pedig mintegy feladatuk is kitűzi ennek komolyságát. Ha ezt a tanácsot követjük, akkor sokat fogunk mi is gazdagodni saját hagyományaink megismerése által, és imaéletünk számára is fejlődést jelent majd.

XVI. Benedek pápa is hangsúlyozza, hogy bár még sok a tennivaló, a különféle keresztény felekezetek között most a „szeretet ökumenizmusát” kell előmozdítani.⁹ Ezt az elköteleződést jelzi a XVI. Benedek pápa és I. Bartolomaiosz ökumenikus pátriárka 2006. november 30-án Isztambul Phanar negyedében írt közös nyilatkozata.¹⁰ Ez a nyilatkozat még ma is teljes egészében érvényes, amennyiben hangsúlyozza, hogy a szeretet valódi párbeszédének kell támogatnia, és sugallnia az egyházak és személyek közötti kapcsolatok ápolását.

A témaválasztásomban tehát az tény is impulzust adott, hogy a keleti egyházatyák közül Aranyszájú Szent János egyike azoknak, akinek tanítása mind a keleti ortodox, mind a nyugati egyházakban fenntartások nélkül ma is elfogadott. Továbbá amit személyesen, római katolikus papként tapasztalok: Aranyszájú Szent János szellemi hagyatéka Erdély népének (román, magyar, német) közös kincse. Erdélyben, a nyugati és keleti kereszténység határán a római és az ortodox egyház egyaránt jelen volt és van. Itt találkozott a románkori, a gótikus, a reneszánsz és a barokk keresztény kultúra a bizáncival. Meggyőződésem, hogy Erdély igazi szellemi jelentőségét Kelet és Nyugat határán kell vizsgálnunk: itt tudjuk az emberiség haladásának minden új, de ha kell, régi áramlatát is felfogni, asszimilálni, saját erőnké tenni.

⁸ *Orientale Lumen* (Kelet világossága, 1995, május 2) apostoli levél: AAS 87 (1995) 745–774.

⁹ A „szeretet ökumenizmusát” világítja meg „az igazság párbeszédét” - mondta XVI. Benedek pápa 2006. november 17-én a Keresztény Egységtörekvés Pápai Tanácsának plenáris ülésén. „Ciò che, comunque, va innanzitutto promosso, è l'ecumenismo dell'amore, che discende direttamente dal comandamento nuovo lasciato da Gesù ai suoi discepoli.” Vö. http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2006/november/documents/hf_benxvi_spe_20061117_pc-chrstuni_it.html.

¹⁰ *XVI. Benedek pápa és I. Bartolomaiosz ökumenikus pátriárka közös nyilatkozata*. Vö. http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2006/november/documents/hf_ben-xvi_spe_2006_1130_dichiarazione-comune_it.html. Magyarul: <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=109>.

Aranyszájú ősisége mellett is megdöbbenően modern. Olyan korban élt, amikor a keleti és nyugati kereszténység minden rítusbeli különbség ellenére még egynek tudta magát. Aranyszájú tehát közös kincsünk.

A témaválasztás oldaláról nem hallgathatom el, hogy Aranyszájú Szent János műveinek és homíliáinak vizsgálata – bár a papság témájában – a Lateráni Pápai Egyetem dogmatika szakán megvédett licenciátusi dolgozatom részét alkotta. Aranyszájú Szent János gazdag szellemi hagyatékára ottani tanárim hívták fel először a figyelmemet. Így természetes az is, hogy a Lateráni Pápai Egyetem intézményi háttere – amiért hálás vagyok – ideális munkafeltételeket és bőséges anyagot biztosított tézisem további vonatkozásainak feltárására a kutatás és a tudományos eszmecsere területén egyaránt.

Nem utolsó sorban pedig az is befolyásolt a témaválasztásban, illetve ébren tartotta a téma iránti érdeklődésemet, hogy a kor, amelyben a világiak szerepének kérdését felvetem, történelmileg egyedülálló, és egyedülálló tanulságokkal szolgálhat a mai pasztoráció számára. Egyrészt azért, mert ma a katolikus egyház – immár a II. vatikáni zsinat óta – új szemmel néz a világiakra, másrészt pedig azért, mert napjainkban az egyház és a világi keresztény lényegileg új körülmények közé került. Mindazok a körülmények, amelyek az elmúlt kor emberét formálták, és ugyanakkor a hagyományos társadalomnak és a közel kétezer éves lelkipásztorkodásnak is kereteit adták, – a természetes lakóhelyi közösségek, a homogén társadalom – széteső félben vannak. A közösség védelme nélkül maradt urbanizált embert a magány számos következménye sújtja, s telibe találja a média erkölcsi liberalizmusa, s annak a hagyományos értékeket képviselő emberiséggel és a kereszténységgel gyakran gyökeresen ellentétes felfogása.

Célkitűzés, forráshasználat és módszer

Doktori disszertációmban arra vállalkoztam, hogy Aranyszájú Szent János egyéniségét, ökumenikus magatartását, valamint a laikusokról való felfogását művein keresztül bemutassam. A keleti egyházatyák köréből Aranyszájú Szent János az, aki a legtöbbet foglalkozott a laikusok szerepkörével. Mindezt homíliáinak és egyéb beszédeinek ilyen irányú elemzésén keresztül módszeresen próbálom igazolni. Doktori tézisemben tehát Aranyszájú írásainak egy meghatározott szempontú kutatásában próbáltam elmélyülni. A kor írójának eredeti megnyilatkozásai lehetővé tették számomra, hogy közvetlen benyomást kapjak, és így világosabb képet alkothassak magának a felvezetett téma lényegéről. Kutatásom fő forrása a J.

P. Migne, *Patrologia Graeca, Cursus Completus 1–116*, Paris 1857–1866 sorozat, de az olvasás, valamint az idézés és érvelés megkönnyítésére lefordítottam magyarra a Migne-sorozatot, a *Sources Chrétiennes* olasz, német és román nyelvű fordításainak ide vonatkozó szövegeit, valamint a *Părinți și Scriitori Bisericești* sorozatnak az általam tárgyalt kérdéskörre vonatkozó anyagát, minden esetben megadva az eredeti görög nyelvű szöveg adatait az oldalak lábjegyzeteiben. Amikor (ritkán) mások magyar nyelvű fordítását vettem át, ezt ugyancsak a jegyzetekben jelzem. Az alkalmazott metodológia megkövetelte azt, hogy az Aranyszájú-szövegeknél a hivatalos fordítások mellett saját fordítást eszközöljek. A disszertációmban a meglévő fordításokat a megadott szerzőktől vettem át, s a magyar nyelven még nem található Aranyszájú szövegeket saját fordításomban használtam.

A nagyszámú román nyelvű bibliográfiai tétel is mutatja, hogy az ortodox egyházban Aranyszájú Szent János milyen nagy tiszteletnek és érdeklődésnek örvend. Halálának 1600 éves évfordulója alkalmából szinte minden jelentősebb művét megjelentették románul. Ezek is, valamint az ebből az alkalomból írt számos tanulmány nagy segítségemre voltak a dolgozat összeállításában. A disszertáció elkészítése során követett kutatási módszer egyszerűnek tűnik, de meglehetősen időigényes volt, mivel ez a munka hosszas anyaggyűjtést, magyar nyelvű fordítások hiányában pedig alapos fordítói munkát feltételezett.

Kutatásom kizárólag az általam behatárolt kérdéskörrel foglalkozik, más vonatkozásokra nem térek ki. A módszer, amit alkalmazok – amint már ezt jeleztem –, elsősorban Aranyszájú Szent János azon homíliáinak vizsgálata, amelyben híveit bátorítja, és keresztényi kötelességeiket elemzi. E források közé tartoznak a különböző nyelven az általam választott témakörben megjelent tanulmányok. Természetesen az általam választott területre ezt lebontani és rendszerezni nem volt egyszerű, ha abból az általánosan elfogadott tényből indulunk ki, hogy egy lekipásztor minden szentbeszéde, ill. homíliája tulajdonképpen mindig a laikusokhoz, a hívekhez szól. Ebben a „válogató” munkában pedig a kutató könnyen lehet elfogult vagy szubjektív.

Az egyháznak napjainkban ebben az egészen új helyzetben kell keresnie a lekipásztori utakat: új lekipásztori alapelvekre, más szóval új evangelizációra, új evangelizáló módszerekre van szüksége. Feltehetjük a kérdést: ennek megfelelően a laikus szerepe és feladata az egyházban s a világban „új” lett? Mi a küldetése egy világinak, mit tehet az egyház megújuló életéért, az evangelizáció érdekében? A kérdésnek jóllehet könyvtári irodalma van, mégsem mindig csak az új szempontok lehetnek lenyűgözők és tetterre készítőek, hanem az

egyháztörténelemben olykor ismétlődő, a már jól kitaposott, bejárt utak, amelyeket fel kell deríteni. Értekezésemben Aranyszájú Szent János művein és homiliáin keresztül ezen égető kérdésekre is választ szeretnék adni.

Aranyszájú Szent János a 4. század olyan kiemelkedő szentje, aki kora két nagy metropolisának volt lelkipásztora. Akkoriban, akárcsak a 21. században az egyháznak az elvárosiasodással és az elvilágosiasodással kellett megküzdenie. Erre a speciális helyzetre kellett alkalmaznia akkor is az evangelizáció módszereit, amelyek a keresztény értékrend általános hatékonyságát célozták. Viszont az emberi természet és az emberi igények nem sokat változtak azóta. Remélem, hogy tézisemmel Aranyszájú Szent János életművéből olyan egységét tudtam megvilágítani, mely egybeesik a II. vatikáni zsinat azon tanításával, mely a laikusok szerepkörének szempontjait segíti összeegyeztetni a szenthagyománnyal. Az egyház ugyanis a különböző korok kihívásaira válaszul mindig aktualizálta a rábízott örök igazságokat. A II. vatikáni zsinat az egyház önértelmezésével kapcsolatosan is igen nagy fordulatot hozott. A Zsinat a keresztények (klérus és világiak) alapvető egységének hangsúlyozásával lépett ki a modern társadalom elé. Ezt sokan mint egy egészen új egyházképet értelmezték.

A II. vatikáni zsinat a *communio*-egyháztant érvényesítette. Az egyház közösségi felfogását éppen a laikusokról szóló szinódus utáni határozat, a *Christifideles laici* gondolta tovább, és aktualizálta a laikusok hivatására és küldetésére vonatkozóan: „A világi krisztushívók identitása és eredeti méltósága csak a közösség – és misztérium-egyház misztériumán belül tárul föl. Hivatásuk és küldetésük az egyházban és a világban csak e méltóságon belül határozható meg.”¹¹ A közösségi egyházfelfogás elsősorban nem gyakorlati jelentőségű, hanem dogmatikai. A zsinat a klerikusokat nem a laikusokkal szemben határozza meg. Az egész egyház papi nép, amelyben a papság és a laikátus egyaránt a Krisztustól kapott hivatásban és küldetésben, a vele való egységben találja meg önazonosságának lényegét.¹² E biblikus és patrisztikus megalapozással alátámasztott új egyházzemléletnek a Zsinatot közvetlenül követően a mai napig számos teológiai és gyakorlati következménye van. Újraértékelődött az egyháznak és a világhoz való viszonyulása. A zsinat előtt ugyanis a világ a szent szféráján kívül esett, ma pedig a teológia a világot olyan térnek mondja, ahol Isten közli

¹¹ II. JÁNOS PÁL pápa, *Christifideles laici* szinódus utáni apostoli buzdítás (1988. XII. 30.) 8, in AAS 81 (1989), 393–521.

¹² A II. vatikáni zsinat: *Lumen Gentium* dogmatikus konstitúció: LG 10. és 31.

magát az egyházzal és az emberiséggel. A laikusokra vonatkoztatva ez azzal a következménnyel jár, hogy a civil élet, a világban végzett tevékenység maga lett számukra a megszentelődés helye. A megszentelődés útja pedig a világon át vezet.

A II. Vatikánum a laikusok apostolkodásáról külön dekrétumot adott ki (*Apostolicam auctositatem*, 1965. november 18.), amely a világi hívekre vonatkozóan részletezi az Egyházzal szülő dogmatikus konstitúcióban foglaltakat (*Lumen Gentium* 1964. november 21.). Az *Apostolicam auctositatem* – a többi dokumentumhoz hasonlóan, a laikus kifejezés helyett a világi hívek kifejezést használja, s részletezi a laikusok apostolkodásának lényegét és sajátosságait. „Az egyházban a küldetések különbözőek, de a küldetés egy” – szögezi le a dokumentum, s adja meg ezzel a laikusok lelkipásztori munkájának teológiai gyökerét, amely a klerikusokéval azonos.¹³ Apostoli létjogosultságukat a Krisztussal való egység adja meg, aki őket közvetlenül küldi. A keresztség az ő testébe oltja őket, a bérálásban Szentlélek megerősíti őket, és az Eucharisziában maga az Úr közli velük a szeretetet, amely minden apostolság alapja. Ezt az alapállást újra megerősíti a laikus lelkiségről szóló szakaszban, ahol így ír: „a világiak apostolkodásának termékenységé attól függ, hogy mennyire eleven a kapcsolatuk Krisztussal.”¹⁴ Bár a laikusok a világban dolgoznak, a Krisztusban való egységből fakadó küldetésük egyszerre és egyaránt vonatkozik a világra és az egyházra is. Küldetésüket egyszerre teljesítik az egyházban és a világban, a lelki és a mulandó dolgok rendjében.¹⁵ A laikusoknak tehát nem egyháztani lényege, hanem apostolkodási terepe tér el a papságtól. Elsősorban a mulandó dolgok között kell apostolkodniuk, azt kell megújítaniuk.¹⁶ A Zsinati gondolatfűzés még ma is forradalmian újszerűnek tűnik, pedig ezek szinte szó szerint mind megtalálhatóak Aranyszájú Szent János homíliáiban. Doktori disszertációm újszerűségét és korszerűségét Khrüszosztomosz elemzésében látom, hiszen homíliáin keresztül eklatáns módon szemlélhetjük a zsinati megfogalmazásokat a laikusok életéről és szerepéről.

Az általam megjelölt téma forráskészlete Aranyszájú Szent János műveire és homíliáira támaszkodik, valamint azokra a tudományos monográfiákra és tanulmányokra, amelyek ezt az örökséget feldolgozták. A dolgozat tartalmát úgy igyekeztem alakítani, hogy egy részletes

¹³ A II. vatikáni zsinat: *Apostolicam auctositatem* határozat a világi hívek apostolkodásáról: 2. és 25. A továbbiakban AA

¹⁴ AA 4.

¹⁵ AA 5.

¹⁶ AA 7. és 13.

biográfia és kortörténeti elemzés után a krüszosztomoszi időkben élő laikus hívek élettere és tevékenységi területe szerint osszam fel disszertációm: a társadalmi és szociális élet, a család és az egyház szférájában a Khrüszosztomosz által felvetett elveket megvalósítandó laikusi keresztény identitást mutassam be.

Szerkezet és témalebontás

Az **1. fejezet (Aranyszájú Szent János élete és munkássága)** mintegy bevezetesként és a továbbiak megalapozására szolgál. Ahhoz, hogy Khrüszosztomosz írásainak elemzéséhez fogjunk, szükséges nemcsak személyiségének és munkásságának az ismerete, hanem annak a miliőnek a feltérképezése is, amely hatással volt emberi és lelkipásztori fejlődésére; továbbá annak politikai, társadalmi, egyház(történet)i környezetnek az összetett elemzése, amelyben működött és amelyhez üzenete szólt. Ebbe a vizsgálódásba beletartozik életművének, tehát műveinek a számbavétele, az eddigi kutatások szerinti csoportosítása és értékelése is.

A **2. fejezet (A laikusok és a szociális élet műveiben)** ilyen értelemben szorosan kapcsolódik az elsőhöz, hiszen a környezetrajz kibontása szükséges ahhoz, hogy a laikusok társadalmi életéről először történeti hitelességű képet alkossunk, majd megvizsgáljuk azt, hogy mindezek a valóságok hogyan jelennek meg műveiben.

Aranyszájú Szent Jánosról, a lelkipásztorról beszélni vagy írni szinte lehetetlen anélkül, hogy figyelembe ne vennénk azt a *két városi közösséget*, ahol papi hivatását megélte. A szociális helyzet – jelen esetben a két metropolisz szellemi, gazdasági és kulturális háttere – az életvezetés minden vonatkozásában meghatározó volt. Aranyszájú egész egzisztenciája a hívekért való élet: először papként Antiókhiaiban, majd pedig Konstantinápoly püspökeként ebben is teljesen azonosulni tudott az általa vezetett, a metropolisokban élő mindkét egyházi közösséggel. Az első meghatározó közeg tehát *a városi társadalom*. A városnak az ő meglátása szerint elsősorban keresztény elvekre épülő városnak kell lennie. A földi városnak az égi várost kell utánoznia, az égi örök várost kell megcéloznia, vagy legalább ebbe az irányba kell fejlődnie. Aranyszájú városában az emberi kapcsolatok és a szociális kérdések megoldása a keresztény hit normái szerint kell hogy működjön, mégpedig az őskeresztény közösségek normáinak mintájára. Ezért szinte minden erre vonatkozó beszédében az *Apostolok cselekedeteit* idézi. Az ideális város képe azonban nála is, mint ahogy előtte Platónnál és később Tommaso Campanellánál vagy Morus Szent Tamásnál – utópisztikus. Minden tudását és műveltségét latba vetve a pogány elvek szerint élő, *a pogány kultúrát* lehelő várost akarja

inkulturálni, vagyis keresztény szellemmel, keresztény értékrendszer szerint nemesíteni. Homíliáiban irodalmi-stilisztikai szinten is erre törekszik. *Stilusa* – a rá jellemző helyesség és tisztaság mellett – csillogó és folyékony, ahol a fogalmak és a legáltalánosabb példák gazdagságának ötvözése egyéni és utánozhatatlan.¹⁷ Beszédeivel nagy egzegétának, ügyes szónoknak bizonyul. Jóllehet Aranyszájú nem az egzegézis vonalán, hanem homíliáiért vált igazán híressé és utánozhatatlanná, mégpedig: Demosztenezshez hasonló a bizonyításban, Ciceróhoz a stílusgazdagságban, Bossuet-hez az evangéliumi és biblikus megalapozásban. Ő az antik világ legutolsó nagy városi szónoka.¹⁸ Csak görögül olvas és ír, a szír nyelvet nem érti.¹⁹ Aranyszájú tehát görög, görög keresztény, és egyben görög városi polgár.²⁰ A nagy szónokokhoz hasonlóan szoros, lenyűgöző kapcsolatot tudott teremteni hallgatóságával.²¹ Szerinte az igehirdető, a prédikáló égi hírnök, az ég küldöttje.²²

Tézisemben a nagyvárosi társadalmi élet után a laikusok másik természetes közegével, a családdal foglalkozok. A **3. fejezet (A keresztény családi nevelés: a laikusok és a gyerekek nevelése a műveiben)** azt vizsgálom, hogy Aranyszájú milyen szerepet szánt a szülőknek a gyermekek nevelésében. A *pogány iskolának* – melynek emberi értékét fenntartásokkal ugyan, de elismeri, Aranyszájú megállapítja és meghúzza határait, és jelzi annak veszélyeit. Az iskoláztatás, a hellenista alapú képzés, a családközpontú erkölcs, a morális nevelés tekintetében *dekulturációt ajánl*. János *programjában a nevelés, a családban* már kisgyermekkorban elkezdődik. Szerinte a család a nevelés helye és bölcsője, vagyis a nevelés folyamatában az első és a legfontosabb tényező. A család joga és kötelessége a morális, erkölcsi és vallásos nevelés. Az így felnevelt ifjú vallásos ismereteit az apja kíséretében a templomban, a liturgikus

¹⁷ FOTIOSZ, in FOZIO, *Biblioteca*, Milano 1992, 285.

¹⁸ SIMONETTI, M., *Lettera e/o allegoria. Un contributo alla storia dell'esegesi patristica*, *Studia Ephemeridis Aug* 23, Roma 1985, 180–188 itt 180: „Az antiókhiai exegéták közül, irodalmi szempontból Aranyszájú Szent János a legjelentősebb képviselő.”

¹⁹ *A Máté evangélium kommentárja*, 7, 2 homília: PG 57, 7. uo.16, 7 homília: PG 57, 248.

²⁰ DEKKERS, E., *Limites sociales et linguistiques de la pastorale liturgique de s. Jean Chrysostome*, in *Augustinianum* 20, Roma 1980, 119–129.

²¹ MAYER, W., *Who came to Hear John Chrysostom Preach? Recovering a late Fourth-Century Preacher's Audience*, in *Ephemerides Theologicae Lovaniensis* 76, Louvain 2000, 73–87: Aranyszájú Szent János hallgatóságáról. Vö. LIEBESCHÜTZ, J.H.W.G., *Barbarians and Bishops. Army, Church, and State in the age of Arcadius and Chrysostom*, Oxford 1990, 172.

²² *A teremés könyvéhez írt kommentár*, 44, 1 homília: PG 54, 406. Vö. BRÄNDLE, R., *Johannes Chrysostomus I.*, in *Reallexion für Antike und Christentum* 139/140, Stuttgart 1997, 426–503 itt col. 468. ASTRUC, G., –LE BOULLUEC, A., *Les senses caché des Ecritures selon Jean Chrysostome et Origène*, in *Studia Patristica* 25, Berlin 1993, 1–25.

összejöveleteken való részvétellel gazdagítja. Az egyház a családra utalt, és a család az egyházra. Így kölcsönösen ebben a folyamatban gyümölcsözően kiegészítik egymást. A laikus küldetése az egyház részéről viszont az, hogy *családját egy kisegyházzá, a nagy egyház sejtévé, család(i)-egyházzá alakítsa*. A veszélyek igazi ellenszerét a gyerekek és ifjak családban történő erkölcsös nevelésében látja. A család az a hely, ahol a gyerekek integrális nevelése történik. Különböző *szakaszokra* bontva a nevelést, Aranyszájú *a szülők feladatának* tartja, mely az erkölcsös életre való nevelés prioritásával, valamint a helyes nevelői környezetével a meghatározó. Mivel a gyerekek nevelése pogány, zsidó vagy keresztény közegben történik, Aranyszájú nevelési programja is ennek megfelelően változásokon megy át. Ő előbb a környezetet, majd a nevelést fázisokra bontja, jobb és helyesebb elemzést és előírásokat ajánl. A nevelés szükségessége szempontjából is, gondolkodásában fejlődés tapasztalható, ahol egy reduktív, a monasztikus nevelésnek megfelelő modell után, a görög paideeát ajánlja, természetesen tiszta, keresztény tartalommal.

A 4. fejezet (A nevelési folyamat: dimenziók és fázisok a műveiben) Aranyszájú Szent János pedagógiai nézeteit kutatja életkorok szerinti lebontásban.

Aranyszájú Szent János számára az egyház egyetlensége megokolja azt az elvárást, hogy az Egyház minden tagja úgy kötődjön hozzá, akárcsak saját testéhez. Az egyház egységének tétele azonban nem egyeztethető össze a tagok ellenségeskedéseivel. Krisztus a Fő, és az Egyház, az ő *Teste*; közöttük ugyanis vérségi kapcsolat van: Krisztus nem a mennyből vett testet, hanem az egyház testét öltötte magára.²³ „Értetek vér és hús lettem, visszaadom nektek véretem és testemet, hogy ezzel vérrokonotok legyek.”²⁴ Krisztus, a megtestesült Szó szállt alá a mennyből, hogy az egyház őhöz hasonló legyen. A keresztény közösség magva a keresztény család. Az Aranyszájú által körvonalazott forma, a kis egyház, amelyben Krisztus és az egyház misztériumvalósága lesz követendő a keresztény házastársak számára olyan paradigmaként, amelyből a keresztény házasság ideálja kell hogy forrassozzon.

Az 5. fejezet (A laikusok szerepe a családi életben) nem csak a nevelés szempontjából, hanem általában vizsgálja Aranyszájú házasság-felfogását. A *keresztény házasságot a judaizmussal és a pogánysággal való kapcsolat* szempontjából tárgyalom. Aranyszájú számára a család – az egyház után – a Szentírás olvasásának kitüntetett helye. Az apa szerepe

²³ *Száműzetés előtt, 2 diszkurzus*: PG 52, 429.

²⁴ *A János-evangélium kommentárja, 47, 3 homília*: PG 59, 261.

meghatározó. Ha a judaizmus szerint a családban az apa a zsinagóga képviselője, akkor a keresztény családban az apa pap, püspök, helyesebben az egyház tanítóhivatalának a „meghosszabbítása.” A keresztény családot Antiókhában és Konstantinápolyban egyaránt erősen befolyásolták a pogány szokások. Tény, hogy a pogány házasságkötési szokások kíméletlenül durvák voltak: a jegyesnek, legyen az a fiú vagy a lány, teljesen az apa döntését kellett elfogadnia a házastárs választásánál, mely szokás már az athéni demokrácia úttörőjének, Periklétosznak idejében is szokásban volt. A gazdag családok számára a házasság jó üzleti lehetőség. Az esküvői szokások, a házasságkötés rítusától a lakomáig, a *mimusok* erkölcstelen táncai és énekei, a kísérők ilyen jellegű kurjongatásai olyanok, mint egy prelúdium a későbbi széthúzások, a luxus-szeretetet, az abortuszok elé, melyek megszenteltetik a házasságot. A megrögzött szokásokkal szemben fogalmazza meg Aranyszájú Szent János sajátos tervét a keresztény házasságról és a keresztény családról. A házasság céljának egyetlenségétől, ami kezdetben nála is *remedium concupiscentie*, eljut – lelkipásztori háttére is erre ébreszti rá – a kettős célig: a mértékletesség és az utódok nemzése. A mértékletesség eseményében Szent Pál gondolatait követi, de eljut egy személyesebb szintre, amely számára a tökéletes szeretetet és a házastársi tisztaságot jelenti. A házastársak egyesülése hozza létre a házasság szentségében az egységet és a felbonthatatlanságot, ami Krisztus és az Egyház misztikus egységének a jele.

A családi élet címmel a 6. fejezetben a család, mint kis egyház és mint az imádság helye kerül előtérbe. A házasságra vonatkozóan Aranyszájú átveszi a már hagyományos nézetet, miszerint a nő mindenben alárendeltje a férfinak, jóllehet differenciált módon, amely az Ef 5, 23 és Ef 5, 28 szerint a Fej-Test gondolatmodell szerint épül fel, jóllehet sajátos gondolatfűzésében a családi életre jellemző különféle kapcsolatok is erre a gondolatmodellre támaszkodnak. A házasság szentségének pusztán fizikai szemlélésétől, a páli „nagy titok” ideáljához érkezik, így a házasság célja nem csak a gyermekek nemzése, hanem a két egyenlő fél kölcsönös kiegészítése. Az egyháztól a családig, „a kis egyházig” való átmenet kötelező.²⁵

²⁵ A II. vatikáni zsinat közösségi egyházfogalmából következik, hogy a keresztény család, mint a Krisztusban hívó emberek közössége, maga is „egyház”. A család jelölésére előkerült Aranyszájú Szent János kifejezése: *ecclesiola, vagyis kis-egyház, családi egyház*. VI. Pál és II. János Pál is többször használja ezt a kifejezést. Márpedig ha a család maga is „egyház”, akkor valamiképpen hordozója, részese az egyház küldetésének is. Mít jelent ez a gyakorlatban? A zsinat óta világosan látjuk, hogy a keresztény család egyrészt alanya az evangelizációnak, evangelizáló közösség, melynek tagjai továbbadják egymásnak az örömhírt, megerősítik egymást a hitben és segítik egymást a keresztény élet gyakorlatában. Ugyanakkor az sem lehet kétséges, hogy a család egyben tárgya is az evangelizációnak, evangelizálandó közösség, mert sok érv szól amellet, hogy a lelkipásztorkodás ne csupán az egyes emberre irányuljon, hanem a legtermészetesebb emberi közösségre, a családra is. Az emberek nagyobbik része ugyanis családban él, meghatározó számukra a

A felmerülő problémák ebben a folyamatban nagyon összetettek, de az Aranyszájú által felkínált megoldások is. Természetes, hogy a megoldásokat kereső igyekezetében befolyásolta őt neveltetése, és az ebből fakadó nehézségek feszültsége. Felkészültsége három kultúrkör pillérére: a zsidó, a görög és a keresztény szokásrendszerekre támaszkodik. Az izraelita hagyomány elsajátítása nála a családban való nevelést, a családban való közös imádkozást, a Szentírás ismeretét és olvasását, a szülőkkel való kapcsolat (apa és fiú kapcsolat) erősségét jelenti. A görög dimenzió, amely a kezdeti szerzetesi hatások visszaszorítása után, a paideia klasszikus formáját adta tovább, Aranyszájú antiókhiai képzésének köszönhető. A keresztény dimenziót, amelyet Aranyszájú minden erejével a családok belső rendszerező elvévé akar tenni, a valóságban sajnos inkább kisebb, mint nagyobb sikerrel járt.

A keresztény családon belül János különleges figyelmet szentel *a nőknek*, akik számára mint *jegyes, feleség, anya és szerzetes* – az igazi női eszmény megtestesítői. A keresztény nő ájtatos, önfeláldozó és hűséges, a jóság, a szeretet és a szépség megtestesítője. Az is tény, hogy ezen korszak egyházatyái közül Aranyszájú Szent Jánosnak a nőkkel kapcsolatos gondolatai a leggyöngédebbek és a legpozitívabbak. Társadalmi szerepükről azonban ő sem mond többet mint mások, ebben korának gyermeke marad. A konstantinápolyi közösségben különösen is Aranyszájú második száműzetésének idején, fontos és jelentős szerepet tölt be egy nő, egy diakonissza: Olimpiádesz, aki kitűnő rátermettséggel és bölcsességgel tartotta fenn a kapcsolatot a száműzött püspök és hívei között. Olimpiádeszszel szembeni magatartása különben a bizonyítéka Aranyszájú nőkkel szembeni tiszteletteljes magatartásának is.

A 7. fejezet (A laikusok identitása az egyházban) a laikusok tágabb szerepköréhez közelít. *A keresztény közösségben*, amelyet János előszeretettel *családnak* tart és nevez, mindenki egyforma méltósággal rendelkezik az egy keresztségnek köszönhetően. Arra szólítja fel a laikus híveket, hogy tevékenyen vegyenek részt az egyházi közösség életében: együttműködjenek a papsággal és a püspökkel, a keresztség szentségének erejében, amely alkalmassá teszi őket a *Krisztus hármasságában*: a papi, királyi és prófétai funkciójában

családi közösség légköre, szellemisége. A gyermekek a családban nőnek fel, szellemi-lelki, erkölcsi fejlődésüket döntően a család befolyásolja. És míg a magányos, egyedülálló embert könnyebben elsodorhatja Istentől a szekularizált társadalom számtalan kísértése, addig *az igazi keresztény családi közösségnek igen nagy megtartó ereje van*. Ezért mondta II. János Pál pápa: "Minden erőnkkel azon kell lennünk, hogy a család lelkipásztori gondozása erősödjön és fejlődjön, és valóban előnyt élvezzen, mert *bizonyosak vagyunk abban, hogy a jövő evangelizációja a családi egyháztól függ*." Vö. II. JÁNOS PÁL, *Familiaris Consortio, apostoli buzdítás a keresztény család feladatairól a mai világban* (1981. nov. 22.), Budapest 1982, 65: AAS 74 (1982).

való részesezésre. A hívek általános papságának gyakorlását az eukarisztikus liturgián abban látja, hogy a hívek kiegészítik a püspök és a papság imáját.

A szegényekkel szembeni „szereket diakóniája” is nagyon fontos feladat, hiszen a szegényben a hívek magát Krisztust szolgálják. A szegény segítése és felkarolása valójában az „oltár”, amelyen a laikus hívek bemutatják áldozatukat (alamizsna) Krisztusnak, mert mindig *Krisztust „segítjük”* a szegény személyében. A püspök és a pap pasztorációs munkájában a laikus híveknek is az általános papsági funkciójuk erejében, részt kell venniük, hiszen ők a városban az állandó kapcsolattartásra alkalmasabbak, mint a papok és a püspök.

Mások oktatása (privát), tanítása a hívek próféta funkciójának gyakorlását jelenti, melyet a hierarchiával való állandó kapcsolattartásnak kell jellemeznie. Olyannak kell lennie, mint egy „híd”: a papság és a püspök tanítását kell eljuttatnia mindenkire: a keresztényekhez, sőt az eretnekekhez és a pogányokhoz is. A feltétel a tanúságtevő élet, amit Aranyszájú állandóan hangsúlyoz.

A királyi funkció gyakorlását Aranyszájú az egyházi közösségen belül írja le, mint a klerikusok és a laikusok közös vállalkozását a vezetés és a kormányzás szintjén. Az előljáró a beosztottól (laikus) kaphat tanácsot és segítséget. Aranyszájú ezen funkció gyakorlását a papjelöltek megfelelőségének eldöntésében, az egyházi ügyekkel való igazságos kritika, valamint a püspökkel a fegyelmi dolgokban való együttműködésben látja.

A helyi egyház és a család mindig nyitott a küldetésre, a külmiszióra, ahol a cél a város és a városi szokások keresztényé tétele. A keresztény város építése azonban először belső építkezést igényel: lebontani a régi elvet, miszerint a lakosok nem maguknak, hanem a város dicsőségére szülnék. Aranyszájú ezért többször is hangsúlyozza: mindenki a saját testének ura, és azzal nem a város rendelkezik. Ezen a vonalon is az *oikonomiával* érvel: ez a követendő norma, ami szerint a családnak élnie kell. *A keresztény család és a keresztény házasság az alapja az új társadalmi rendnek.* Aranyszájú dicséri a keresztény családot a régi társadalmi elvekre épült várossal szemben: Antiókhia városából ezért *ki kell zárni mindent, ami a keresztény családot veszélyezteteti*, akkor is ha ez a város hagyományait érinti. A keresztény ne tűrje meg a hangos pogány városi ünnepeket, a lóversenyeket, még a színházat vagy az agorát se.²⁶ Aranyszájú ezeket mint megrögzött rossz pogány szokásokat örökre el szeretne volna

²⁶ Piactér és szentélykörzet volt, a görög városok központi tere. Megszentelt terület volt minden görög városban, így a bűnösök nem léphettek be oda.

hallgattatni.²⁷ Természetesen a városi ember számára a szép dolgokon való örvendezés nem csak szórakozást jelentett, hanem egy közösségi rítust, az élet örömeinek ünnepét.²⁸ Ezt aényt felismerve és belátva Aranyszájú új ünneplési lehetőségeket ajánlott, melyek a fővárosban nem valósulhattak meg, mint a provincia városában, Antióchiában. *A város evangelizálásának egyik formája az általa ajánlott és felkarolt körmenetek a vértanúk és szentek tiszteletére.* Ezen körmenetek eredetét a pogányoknál, de a héber hagyományban is megtaláljuk. Aranyszájú Szent János lelkipásztori elgondolásában a martyriához való zarándoklat, valamint az ereklyék processziós tisztelete az erkölcstelen színházi előadásokat helyettesíthetik, a vértanúk és a szentek illetén tisztelete utánzásra indítja a város lakóit. Ezzel is egy komoly evangelizálás történik.

Aranyszájú Szent János számára *az erények hierarchiája a közösségi jóval való összefüggésből vezethető le.* A hiteles erény Krisztus tevékenységével áll kapcsolatba, tevékenység, amelynek utánzóit leszünk, ha mindent a közös jó érdekében teszünk, és nem keressük csak a saját javunkat.²⁹ Tulajdonképpen egyetlen parancs foglalja össze az Isten- és a felebarát szeretetének követelményét. Semmi sem magyarázza kifejezőbben a keresztény Krisztushoz való tartozását mint az emberekre való odafigyelés és az üdvösségükért való munkálkodás.³⁰ A szüzesség és a böjt önmagában hasznos és fontos, de dicséretreméltóbb az, ami mindenben a felebarát szükségét szolgálja.³¹ A szüzesség nagyságának fokmérője a felebaráti szeretet és a másokkal való együttérzés (compassio).³² Nincs krisztusi szeretet ott, ahol nem törődnek a szegényekkel. Szüzesség nélkül el lehet jutni a mennyországba, viszont szűzen, de compassio (együttérzés, együttssenvedés) és alamizsnálkodás nélkül nem lehet.³³ A belső szobában a családi ág mellett ott kell lennie az alamizsnás doboznak.³⁴ *A legfontosabb*

²⁷ FOUCAULT, M., *L'uso dei piaceri*, III. Economica, Milano 1985, 147–155.

²⁸ PATLAGEAN, E., *Pauvreté économique*, 182–183.

²⁹ *A János-evangélium magyarázata*, 15, 3 homília: PG 59, 101.

³⁰ *Filofoniosz tiszteletére* 6: PG 48, 752.

³¹ *Azokról, akik ugyanazon Lelket birtokolják* 6: PG 51, 277. Vö. DROBNER, H., R., *Patrologia*, Istituto Patristico Augustinianum – Roma 2003, 438.

³² *Azokról, akik ugyanazon Lelket birtokolják* 6: PG 51, 276–277. Vö. WENGER, A., *S. Jean Chrysostome = Dictionnaire du Spiritualité, Ascétique et Mystique* 8, Paris – Beauchesne 1974, 339.

³³ *A Máté-evangélium magyarázata*, 47, 4 homília: PG 58, 486.

³⁴ *Az 1 korintusiakhoz írt levél magyarázata*, 43, 4 homília: PG 61, 373.

*erények a szeretet, az igazság és az alamizsna.*³⁵ A keresztény családoknak a szegények javára mindig nyitottnak kell lenniük. A *kontakia* szép énekei a bizánci egyházban még ma is őrzik az Aranyszájú által meghirdetett *compassiót*.³⁶

Ő viszont, aki senki másnak, csak a *szegényeknek volt az ügyvédje*³⁷, arra a belátásra jutott, hogy lemond az utópisztikus álmáról, mely szerint az alamizsnálkodás kötelességének prédikátora legyen. De a gazdagnak meg kell osztania javait a szegénnyel, mert számára az alamizsnálkodás szükséges eszköz az üdvösségre: „Én ezeket nem a szegények kedvéért mondom, hanem a ti üdvösségetekért, ó gazdagok: mert elkárhoznak azok, akik itt a földön a szegényben nem táplálták Krisztust.”³⁸ Különösen érdekes megjegyezni, hogy Khrüszosztomosz, Jézushoz hasonlóan, nem hagyja a szegényeket a maguk sorsára, hanem egzisztenciájukat a gazdagokhoz köti: a gazdag nem élhet, ill. nem is üdvözülhet nélkülük. Isten a szegényeket és a szegénységet a gazdagok hasznára hagyta, hiszen az alamizsna a gazdagok kezében Isten irgalmának az eszköze.³⁹ Aranyszájú Szent János számára a templom legnagyobb kincse a templom ajtajában kolduló alamizsnára szoruló ember. A szegény ember az egyház teljességét építi, „élő prédikáció”, hiszen a pusztja jelenlétével a híveknek azt jelzi, hogy a vagyon mulandó, könnyen elveszíthető hiábavalóság ezen a földön.⁴⁰

A 8. fejezetben (A női identitás az egyházban) külön kitérek a női laikusokra, és az ő szolgálati lehetőségeikre. Aranyszájú műveiben a diakonisszák szolgálatának tisztázása

³⁵ *A Máté evangélium magyarázata*, 46, 4 homília: PG 58, 480.

³⁶ Kontakion, κοντάκιον (kondákion): ókeresztény versforma, amelyben a költemény különböző sorokból álló, de kötött és hangsúlyos ritmusú versszakokból épül fel. Kontakion vagy konták (a gör. kontósz, „tömörtség” vagy kontax, „bot, rudacska” szóból, mert röviden, tömören képletes kifejezések nélkül szól az ünnep tárgyáról) himnusznak szokás nevezni, de voltaképp nem más, mint lírai-drámai prédikáció. A bizánci rítusban a kontakion a tropáion mellett a szertartások legfontosabb és leggyakrabban visszatérő éneke, mely az ünnep jelentőségét tömören, költői képek nélkül mutatja be. Legismertebb kontakion, a mindig állva énekelt akathiszt himnusz. Vö. MELLES E., *Görög katolikus szertartástan elemei*, Budapest 1984, 45. Vö. még BROWN, P., *Il corpo e la società. Uomini, donne e astinenza sessuale nei primi secoli cristiani*, Torino 1992, 290., ahol ez áll: „Mert én megtagadom azt, aki megtartja a bűnt, de lelke embertelen, és hamarabb fogadom azt, aki eszik, de irgalmas, utálom a szüzeket, ha embertelenek, de szeretem az emberségeseket, még ha házask is.” Rómanosz Melódosz (Dallamszerző Román, VI. sz.), *Himnusz*, 31, 24, 5–8. Vö. *Romani Melodi cantica: cantica dubia*, Berlin 1970.

³⁷ *Az alamizsnáról 1*: PG 51, 261.

³⁸ *Az kolosszeiekhez írt levél magyarázata*, 8, 1 homília: PG 62, 351.

³⁹ *Az alamizsnáról 1*: PG 51, 261.

⁴⁰ *Az korintusiakhoz írt 1 levél magyarázata*, 30, 4 homília: PG 61, 254–255. XVI. Benedek a papság évéről, általános kihallgatás 2009. július 2.: „A korai egyház felfogását tükrözi Aranyszájú Szent János tanítása, miszerint az oltár szentsége és a testvér, de mondhatnánk: a „szegény szentsége” – ugyanazon titok két oldala.” Vö. http://www.magyarKurir.hu/?m_op=view&id=27990 07. 05. 2010.

mellett, kifejezetten a férjezett nők szolgálatára való utalás is megtalálható. Nőképe határozottan pozitív. Szerinte a nő az apostoli szolgálatra való képességei szerint nem alacsonyabb rendű a férfinál. Számít is rájuk az egyházi szolgálatban. Ezért tárgyaltam részletesebben az Olimpiádesszel való együttműködését.

A 9. fejezetben (A népi ájtatosságok és a zarándoklatok) Aranyszájú beszédei alapján a laikusok tevékenységének a korban jellegzetesnek mondható válfajait, a korabeli ájtatosságokat tárgyalom.

A nagy püspök pasztorális elgondolását és tevékenységét csakis az ő *eszkatológikus lelkiségének fényében* szabad kiértékelni. Számára a város és a társadalom átformálása nem öncélú feladat, sem pedig egy egyszerűen erkölcsileg szép és jó szokás változtatását jelenti. Ő egészen más dimenzióban gondolkodik: a keresztény élete nem ér véget a jelen világban,⁴¹ hanem egy másik világ várományosa, ahol mindenki elnyeri jutalmát vagy büntetését. Sajnos azonban, hogy a világ nem a Krisztus által megígért cél felé törekszik, hanem jól érzi magát a Sátán útján.⁴²

A pátriárka tevékenységének végső mozgatórugója, *Isten dicsősége*. Ezt ajánlja a laikusoknak is ez kell, hogy legyen minden tevékenységük célja és egyesítő gondolata. Minden tevékenységüket ez a doxologikus elem kell, hogy végigkísérje. Ezért az emberi egzisztencia Khrüszosztomosz szavai szerint hasonló a líra hangszerhez.⁴³ A líra húrjain felcsendülő zene által harmonikusan zeng Isten dicsérete. A laikus ennél is több: Neki magának kell tökéletes istendicséretté válnia. Ez a doxologikus hivatás arra ösztönzi a hívőt, hogy elszakadjon minden földi dologtól és a mennyei dolgok után vágyakozzék. Úgy kell ennek történnie, amint a lanton való játszásnál szokott lenni. A lantoz hasonlóan, egzisztenciánk húrjainak feszes tartására és felhangoltságára kell ügyelnünk, amelyet mindig a megélt hit lelkesít és erősít. És ezáltal Krisztus, aki ezen a lanton, a művén, ki tudja hozni belőle a neki tetsző, harmóniában gazdag igazi dallamot (a keresztény ember élete), amely egyetlen, igazi és megismételhetetlen.

⁴¹ *Az antiókhiai néphez* 9: PG 49, 27.

⁴² *A filippiekhez írt levél magyarázata*, 13, 2 homília: PG 62, 279. Vö. VEROSTA, S., *Johannes Chrysostomus. Staatsphilosoph und Geschichtstheologe*, Graz 1960, 145–156.

⁴³ A líra (*lyra, lüra*, néha *lant*) ókori görög pengetős hangszer, illetve többféle hasonló felépítésű hangszer gyűjtőfogalma.

Krisztus azt várja, hogy a keresztény ember, miként a lant, erre állandóan diszponálva, feszesen felhangolva, mindig készen legyen.⁴⁴

Aranyszájú Szent János Szent Pál apostolt ajánlja példaképül: „Krisztus szólaljon meg a mi példaadó életünkben. [...] Ezért alkotott számunkra ilyen erős szerkezetet (egzisztenciát), és ő nem akarja, hogy ez használatlan maradjon, hanem azt akarja hogy állandóan készenlétben legyen. S ha azt mondd, hogy ez így van, akkor te miért nem tartod készenlétben és felhangolva a meglazult húrokat, miért engeded, hogy a húrok lehangolódjanak, tunyasággal puhányokká váljanak, és így az egész lant használhatatlanná váljék, [...] de ha Krisztus azt készenlétben, felhangolva találja, ő dalolni fog rajta lelkünk javára.”⁴⁵

Krisztus és az emberek közötti „szeretetjátékot” Aranyszájú egy még mélyebb kontextusba helyezi, és bevonja ezen harmonikus egységbe az egész eget: táncba hívja az angyalokat, az arkangyalokat, a kerubokat, de magát a Szentlelket is. Már a líra képe nem elégséges hasonlat. Mert így most magunkban fogjuk hordozni, sőt bennünk lakozik a Napnak és a Holdnak Ura, az angyalok Ura,⁴⁶ olyan formán, hogy mi magunk válunk az éggel azonossá.⁴⁷ Sőt, az ember az Istennel való személyes kapcsolata által megnyílik az egyházas perspektívának. Ez a jelenlét a szerető együttélés mintájára történik: *Ahol ketten vagy hárman az én nevemben összegyűlnek, én ott vagyok közöttük* (Mt 18, 20). A *doxologikus* perspektíva lelkesíti Khrüszosztomosz egész életét, és mindenképpen a lelkiségének végső célját jelöli. Minden más köztes és átmeneti, és arra hivatott, hogy meghaladott legyen. Khrüszosztomosz utolsó szavai – dicsőség Istennek mindenért⁴⁸ –, tartalmazzák, mint egy *verbum abbreviatum*ban az egész életében kigondolt és kimondott szót, és valamiképp visszautalnak még az Antiókhiaiában eltöltött időre is: „Én nem ismerek más életet, mint titeket és a ti üdvösségeteket.”⁴⁹ Számára az Istennek felajánlott *legnagyobb doxológia* az egész élete, a *mások üdvösségén való fáradozás*. Ez tekinthető a legmagasztosabb és utolsó üzenetének, amit

⁴⁴ KLASVOGT, P., *Leben zur Verherrlichung Gottes. Botschaft des Johannes Chrysostomos. Ein Beitrag zur Geschichte der Pastoral* (Hereditas. Studien zur Alten Kirchengeschichte 7), Bonn: Borengässer 1992, 247.

⁴⁵ *A rómaiakhoz írt levél magyarázata*, 8, 7 homília: PG 60, 464.

⁴⁶ *A rómaiakhoz írt levél magyarázata*, 8, 7 homília: PG 60, 464.

⁴⁷ KLASVOGT, P., *Leben zur Verherrlichung Gottes* ..., 247.

⁴⁸ PALLADIOSZ, XI. dialógus: SC 341, 226.

⁴⁹ *Az antiókhiai néphez*, 9, 1 homília: PG 49, 103.

a kegyes és szent lelkipásztor⁵⁰ a laikusoknak hagyatékul hagyott, de nem csak a két város polgáira, hanem mireánk, mai olvasóira és hallgatóira is.

Disszertáciomban a fenti szempontokat vettem figyelembe olyan formán, hogy Aranyszájú beszédein és homíliáin keresztül magát a nagy lelkipásztort szólaltattam meg. Műveivel való hosszas és sokszor időigényes ismerkedés számomra édessé tették a nagy egyházatya gondolat-ideáljait és élményvilágát. Remélem, hogy a csodálat és a szeretet, mely – ezek után – műveihez és személyéhez köt, nem érinti tézisének objektivitását, hanem ellenkezőleg, az általa megélt hullámhosszra emelt, természetesen nem zárva ki azt a tényt sem, hogy a legtöbb esetben, amiként MARROU, H. I., történész fogalmaz: „a történelem mindig elválaszthatatlan a történéstől.”⁵¹

Aranyszájú Szent János alapvető magatartása az igazsághoz és a híveihez való feltétlen hűség volt. Ez jellemezte őt élete folyamán mindvégig: antiókhiai papként és konstantinápolyi pátriárkáként. Meg volt győződve, hogy az Egyház Krisztus Egyháza, és hogy Krisztus végig jelen van az Egyházában. Ezen állandó isteni jelenlét hitében *tudta olyan szépen és egyedi módon megfogalmazni* Krisztusnak az egyházban való jelenlétéről szóló csodálatos sorait: „legyőzhetetlenül győzedelmeskedik az egyház; felülkerekedik a csalárdság cselszövésein; a gyalázat támadásait fényesen visszaveri; ha sebeket kap, el nem mérgesednek; ha a folyók kiáradnak, el nem öntik; ha bárkára száll, hajótörést nem szenved; ha harcba száll, verhetetlen.”⁵² Khrüszosztomosz ebben a meggyőződésben élt és tanított. Saját erejében soha sem bízott. Fizikailag bár gyenge volt, lelkileg azonban erős. Mindig Isten kegyelmére hagyatkozott. Ebben a meggyőződésben vállalta a száműzetést és halála előtt imádságban így foglalta össze életének tartalmát: Dicsőség Istennek mindenért – „Mindenért Istené legyen a dicsőség”.⁵³

⁵⁰ PALLADIOSZ, XX. dialógus: SC 341, 450.

⁵¹ MARROU, H. I., *De la connaissance historique*, Paris 1954, 115.

⁵² *Eutrópiosz védelmében*, 2, 17 homília: PG 52, 397–397: “Τοιοῦτον ἔχει μέγεθος ἡ Ἐκκλησία· πολεμουμένη νικᾷ· ἐπιβουλευομένη περιγίνεται· ὑβριζομένη, λαμπροτέρα καθίσταται· δέχεται τραύματα, καὶ οὐ καταπίπτει ὑπὸ τῶν ἐλκῶν· κλυδωνίζεται, ἀλλ’ οὐ καταποντίζεται· χειμάζεται, ἀλλὰ ναυάγιον οὐχ ὑπομένει παλαίει, ἀλλ’ οὐχ ἠτᾶται· πυκτεύει, ἀλλ’ οὐ νικᾶται.”

⁵³ XVI. BENEDEK PÁPA, *Az egyházatyák*, Budapest 2009, 126; CAMPENHAUSEN, H., *Părinții greci ai Bisericii*, ANGHELESCU, M-M. (trad.), București 2005, 229; NICA, E., (PS EMILIAN LOVIȘTEANUL), *Monahismul în viața și opera Sfântului Ioan Gură de Aur = Analele Științifice ale Universității Al. I. Cuza (serie nouă), Teologie Ortodoxă*, tomul XII, Iași 2007, 125–138, itt 131.